

Prosjektarbeid i Kunst og Håndverk

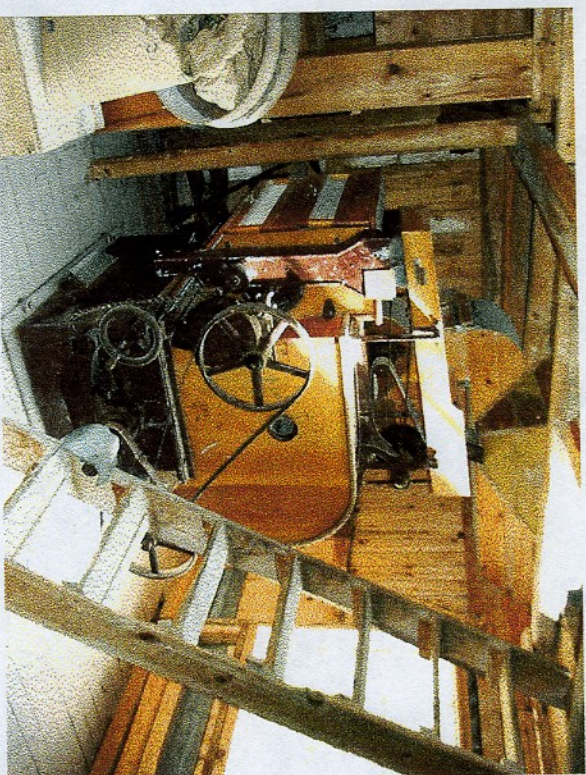
Moen Mølle



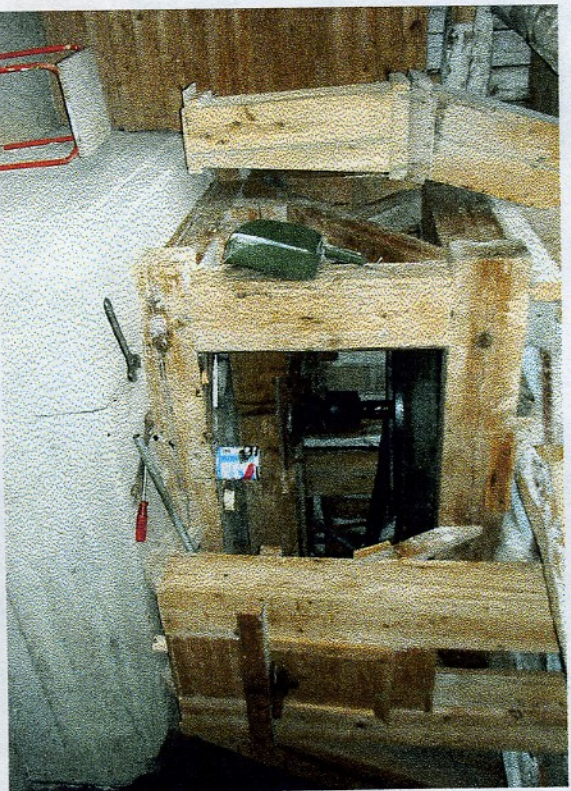


Moen Mølle. Etableret i 1916.

"Maskineriet"



Her males kornet, og kommer ned i røret til venstre.



Korntrygden innføres

Året 1927 var av stor betydning både for korndyrkere og mølleiere. Dette året ble nemlig korntrygden innført. Korntrygden, som enda eksisterer, er en slags subsidie som Staten betaler til alle korndyrkere.

Trygden varierte mellom 3,4 og 5 øre pr.kg. alt etter hva slags korn det gjaldt, og hva kornet skulle males til. Hvis kornet var dårlig, dvs. inneholdt mye vann, kunne det avvises for korntrygd. De som stod for avvisning og godkjenning av kornet, var møllerne. Over møllerne var det kontrollører som passet på at møllerne ikke var for slappe når det gjaldt å avvise korn.

Den 30. september 1927 fikk Konrad Lange Karlstad malt 80 kg på mølla. Det kostet han kr 3.50, men Karlstad selv slapp å betale noe. Trygden dekte hele malingen, så vi skjønner at den hadde en viss betydning.

Vi skal nå prøve å se hvordan trygden virket i 1928-29.

Alle korndyrkere, uansett hvor mye de avlet, hadde rett til trygd. Men for å få korntrygd, måtte de ha et malingskort som de hadde fått hos herredskassereren, med seg hver gang de skulle ha malt korn. Korndyrkerne kunne få oppbevare malingskortene sine på møllen. Dette var lurt for da visste de alltid hvor de hadde kortet sitt. Det var møllerne som fikk utbetalt trygden.

Hvis han tok mindre betalt enn det korntrygden var på, fikk korndyrkeren selv utbetalt resten av trygden hos herredskassereren. Hvis mølleren tok mer, måtte korndyrkeren selv betale mellomlegget mellom trygden og kostnadene for malingen. Men i møllen til Aune hendte visstnok aldri dette - som oftest fikk folk penger til gode på trygden der.

Korntrygden ble som regel utbetalt hvert kvartal, men hvis det ble malt mye på mølla kunne den bli utbetalt hver måned. Når året var omme, dvs. 30. juni, fikk de utbetalt det de evt. hadde til gode.

De som ikke tilhørte Målselv kommune måtte selv betale malingen. Etterpå fikk de utbetalt korntrygd direkte fra Staten.

For å få trygden måtte kornet bli malt slik at melet kunne brukes til folkemat. Folkemat var for eksempel grynmel, siktet, spisset, skredd eller sammalt mel.

Siktet mel er mel der skallet er fjernet, altså veldig fint mel.

Spisset mel var mel som var sendt gjennom en spissemaskin før det malt.

Avfallet fra det siktede melet, altså skallet, ble malt til skredd mel.

Sammalt mel er en blanding av siktet og skredd mel. Kornet males altså med skallet på og blandingen blir til sammalt mel.

Korn som etter alminnelig møllebedømmelse ikke kunne anses skikket til folkemat ble ikke godtatt til korntrygd. Heller ikke bygg, havre eller blandet korn som skulle grovmales ble godkjent.

Mølleren skulle føre malingsbok. Hvis han ikke gjorde det, måtte to vitner attestere malingsoppgavene på malingskortet etter at de hadde forvissnet seg om at disse var rett. De som skulle attestere måtte ikke være i slekt med korndyrkeren. Hvis mølleren selv malte korn fra sin egen avling måtte det alltid attesteres av to vitner.

Etter at korndyrkeren hadde malt kornet som han kunne male i forbruksåret, skulle malingskortet leveres til korntrygdekassereren dvs. herredskassereren i Målselv. Han beregnet hva korndyrkeren skulle ha, og betalte trygdebeløpet mot kvittering på kortet.

Trygdens størrelse avhang av hvor mange det var i husstanden. På hvilken måte vites ikke. Husstandsmedlemmer var familien, faste tjenere og arbeidsfolk som hadde full kost på gården.

Litt om korndyrking og mølledrift generelt.

I gamle dager måtte folk berge seg gjennom livet med det de kunne få fra naturen på stedet. En så selvbergingsindustrien tydelig over alt, både på husene til folk og på brukstingene deres.

Fra gården fikk folk både kjøtt, melk, poteter og korn.
Fra skogen fikk de brensel og bær, og fra sjøen og vannene fikk de fisk.

Korndyrking og potetdyrking var ofte et stort sjanse spill, fordi ingen viste når det kunne bli uår eller når frosten kom.

Men korn og poteter kunne ofte avles med større fordel i Målselv og Bardu enn på mange andre steder i landet.

Som et prov fra dette fra de første rydningsårene, siteres en reisenotis av professor Rathke i året 1801: "nybyggerne paa øvre Bardo forsikrer at udsæd ikke havde taget skade af frost i de aar som de havde dyrket sine rydninger, og at de almindelig havet 8-10 fold særdeles godt byg, som prøven fra aaret 1800 udviste, da kornet i dette aar frøs bort paa mange gaarde i Trondhjems stift".

Man må kunne anta at professor Rathke kunne ha sagt noe lignende om Målselv.

Det som kan forundre mest, var at bardudølene og målselvingene allerede i 1801 brukte å dyrke poteter.

Rathke skriver nemlig videre: " Man solgte i disse egne (dvs. Bardu og Målselv) poteter kro 3 rigsdaler tønden"

En ting som var sikkert, er at bøndene som bodde i Bardu og Målselv var meget flinke gårdsbrukere. Av jordbiter som andre bønder i landet ikke ville fått noe av, avlet Bardu og Målselvbønderne både poteter og korn.

Det forholdt seg slik i Bardu og Målselv, som på andre steder i landet, at bøndene heller ville dyrke korn enn gress. Dermed ble krøttera ofte underernærte.

Et eksempel på lysten til å avle korn er følgende sitat som er hentet fra et skriv som statsagronom Jensenius skrev i året 1859: " En mand fortalte at han i flere aar efter at have misvæxt i 1840, avlede 5 tønder efter en forholdsvis ringe udsæd. Næste aar oppløyde han en stor del af hele sin jord, leiede dertil fremmed hestehjelp og udsæede samtlige 5 tønder, men høstede kun Halm. Denne mannen fikk trøste seg med ordene: Ondt er det at saae og ikke faae, men verre er det dog ikke at saae".

Kverner ved elver og bekker hørte også med i selvbergningen på den tiden, og det var oftest flere som var gått sammen om å bygge kvernene.

Ei av de eldste kvernene i Målselv, om ikke den eldste, var kjerresneskverna. Man antar at den ble bygd først på 1800-tallet.

Av andre gamle kverner kan nevnes kverna ved Seterbekken og kverna ved Takelva. Disse kvernene ble drevet med vannkraft, slik at det bare var til særskilte årstider de kunne brukes. Om vinteren kunne de ikke brukes, og heller ikke enkelte ganger om sommeren, hvis elva eller bekken hadde liten vannføring.

Kverna ved Takelva var eid av familien Reiertsen, som også eide Olsborg-eiendommen. Kverna var nokk først og fremst tenkt til maling av egen kornproduksjon, men det ble til at de malte for andre også. Den som var møller her, var far til Reidar Reiertsen. Da han døde i 1920, ble det slutt på maling her. Mot slutten ble det malt mais i denne kverna.

Moen Mølle bygges

Rundt første verdenskrig ble det vanlig at kommunene gikk til innkjøp av møller, og i 1916 kjøpte også Målselv kommune ei. Den var meget moderne etter datidens krav, fordi den var utstyrt med motor. Motoren var en 8 hk bensinmotor av typen "Oreon"

Mølla ble bygd ved takelvas utløp, nærmere bestemt rett overfor samvirkelaget. De som stod for bygginga var Bernhard Aspmo og Brødrene Jonas og Birger Trulsen.

Det viste seg snart at kommunen hadde forhastet seg litt da de gikk til innkjøp av mølla. De hadde nemlig ingen som kunne drive den.

De besluttet derfor å selge mølla til en eller flere som kunne ta på seg malinga.

Den som fikk tilslaget var Andreas Reiersen.

Han hadde erfaring fra den gamle Takelv-kverna, som han var medeier i, og som nå begynte å bli gammel og dårlig. Han eide 1/6 av Olsborg-eiendommen, så mølla skulle være ei binæring for han.

Andreas, som var født i 1861, var gift med Eline. De hadde ei datter. I tillegg hadde de ei pleiedatter og i alle fall 2 pleiesønner.

En av pleiesønnene var Konrad Aune, som senere overtok møllebruket etter stefaren. Han er født i 1903 og var 7 år da han kom til Andreas og Eline Reiersen. Der var han til han ble voksen.

Andreas Reiersen hadde ikke drevet Olsborg-mølla, som ho ble kalt, i mer enn 3-4 år, før han skadet seg.

De som nå dreiv den, var Reidar Reiersen og Gabriel A. Solli.

Reidar, som er født i 1890, var brorsønn til Andreas, og jobbet på Olsborg-gården når han ikke var i mølla.

Og om sommeren jobbet han på Moastøa sagbruk.

Gabriel A. Solli hadde gårdsbruk som han dreiv når han ikke var på mølla.

Lønna varierte mellom 2,50 og 3 kroner dagen.

Under første verdenskrig, altså da mølla ble oppstartet, var det uår og mangel på korn i bygda. Staten kjøpte da korn som var dyrket sørpå, og sendte nordover.

Noe korn kjøpte de fra USA også, men det var ikke så store mengder.

Under denne kornkrisen var det rasjonering på kornet, slik at hver familie bare fikk kjøpe et vist antall kilo,

Som var avhengig av hvor mange familiemedlemmer det var, og det antall tjenestefolk som bonden hadde i kosten.

Det var kornsortene hvete og rug som kom sørfra, mens det ble dyrket hoversakelig bygg på gårdene.

Det var herredsklassen som utstedte rasjoneringskortene, og kornet kunne kjøpes i statens kornforretningsutsalgs.

De hadde et slikt utvalg hos Sandmo på Rundhaug.

De som avlet korn, og i tillegg kunne kjøpe av Statens Kornforretning, klarte seg bra. For de som skulle klare seg med det de lille de fikk kjøpt, var det harde tider, og det hendte at de måtte ty til barkemel.

En annen årsak til at det var rasjonering på kornet under første verdenskrig, kunne være at Staten ville ha kontroll over det.

Det var for øvrig under første verdenskrig vi fikk opprettet Statens Kornforretning, som har monopol på kornimporten.

Da første verdenskrig var slutt i 1918, ble rasjoneringen opphevet, og kornforsendelsene sørfra avtok.

Det ble nå for det meste malt korn som var avlet i bygda, men litt korn fra nedre-bardu, sørreisa og Lenvik ble også malt.

I 1922 ble den gamle "Oreon" bensinmotoren, som var begynt å bli dårlig, erstattet med en elektrisk motor.

Det var samme året som strømmen kom til Målselv.

Motoren var på 17hk og av typen "Siemens Schuckert".

Den var egentlig i største laget til bare å drive den ene kverna, men meningen var at den også skulle drive ei grynmelkvern.
Grynmelkverna ble først innkjøpt i 1936.

Motoren var trolig den første elektroniske motoren i Troms fylke. Den gamle "Oreon" motoren ble solgt til Lenvik.

Møllen skifer eier

I 1925 kjøpte brødrene Aune mølla.
De fire brødrene betalte 4.000 kroner for den;
2.000 kroner kontant og resten på avbetaling.

Den som skulle drive mølla, var Konrad Aune
Han hadde kjennskap til mølla fra før av, da han som nevnt hadde jobbet litt på den mens stefaren Andreas Reiersen eide den.
I kjøpet inngikk møllehuset, motoren, kverna og to møllesteiner.

På denne tiden var det ikke kommet noen konesjonslov, slik at alle som ville, kunne starte opp med mølledrift.

Før Konrad Aune begynte å arbeide på mølla, var han to tørninger på Bjørnøya og jobbet i kullgruva der.
Første gangen han var der, var vinteren 1923-24.
I 1925 var han også noen måneder der.
Lønna, som var 9 korner om dagen, fikk han slite hardt for.

Første dagen ble det malt på mølla etter at brødrene Aune overtok, var den 22. september 1925. Det var Simon Fosmo som fikk malt 1 $\frac{3}{4}$ sekk med bygg. For dette måtte han betale kr 8,75. Det blir 5 kroner sekken, eller 5 øre kiloen.

Driftsåret begynte 1. juli og ble avsluttet 31. juni.
Årsaken til at driftsåret begynte midt i året, var at det var mye nyhøstet og nytørket korn som skulle males om høsten.

Om våren, da driftsåret nærmet seg slutten, var det som oftest lite eller ingen maling på mølla. På denne måten ble det naturlig å begynne og avslutte driftsåret midt på året. Det hadde vel vært mest naturlig å starte opp i hesjetida, det vil si i august, og avslutte i mai.

En annen årsak til denne form på driftsåret, kan være det at Staten begynte sitt budsjettår 1. juli og avsluttet det 31. juni, på denne tiden.

Driftsåret 1925-26, som var det første året mølla ble drevet av møller K. Aune, ble det malt 44075 kg. Dette ga en brutto-inntekt på 2203,-. Å angi netto-inntekten for han dette året er vanskelig. I alle fall vet vi at det gikk med ca. 660 kroner til strøm. Skatt

